

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صفحة ١٠٠٠
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٩١٨٤٧

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد
مرکز رضوانشهر صدوق

پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری
گروه جغرافیا

عنوان پایان نامه :

تحلیل فضایی توزیع خدمات شهری در محلات شهر مهریز

مهین حاضری

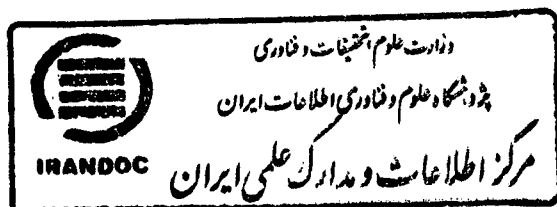
استاد راهنما :

دکتر صفر قائد رحمتی

استاد مشاور :

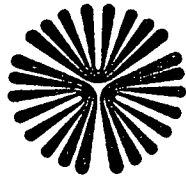
دکتر علیرضا دهقانپور

فروردین ۱۳۹۰

۱۶۱۸۴۷

۱۳۹۰/۵/۱۷

دانشگاه پیام نور
استان یزد
مرکز رضوانشهر صدوق

به نام خدا
جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

شماره:
تاریخ:
پیوست:

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری تحت عنوان :
تحلیل فضایی توزیع خدمات شهری در محلات شهر مهریز

مهین حاضری

ساعت : ۱۰
درجه ارزشیابی : عالی

تاریخ دفاع : ۱۳۹۰/۱/۲۲
نمره : ۱۹/۲

هیأت داوران :

داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
استاد راهنما	دکتر قائد رحمتی	استاد	
استاد مشاور	دکتر دهقانپور	استاد	
استاد داور	دکتر حکمت نیا	استاد	

تقدیم به :

همسر مهربانم

که چون فرشته‌ای مرا در مصایب زندگی و تحصیلی یاری نمود .

و تقدیم به :

اسطوره صبر و مقاومت ، پدرم

فرشته صفا و مهربانی ، مادرم

آنانکه فروغ نگاهشان ، گرمی کلامشان و روشنی رویشان

سرمایه‌های جاودانی زندگیم هستند.

صمیمانه در برابر وجود گرامیشان زانوی ادب به زمین می‌زنم و با دلی مملو از عشق

و محبت بر ~~هستانشان~~ بوسه می‌زنم .

تقدیر و تشکر :

سپاس آفریدگاری که بنده حقیر خود را یاری فرمود تا بتوانم گامی در جهت علم و معرفت بردارم و همچنین بر خود واجب می دانم که از اساتید محترم و بزرگواری که مرا در تهیه و تدوین این رساله یاری فرموده اند سپاسگزاری نمایم .

اساتید فرزانه و گرانقدر جناب آقای دکتر صفر قائد رحمتی و

همچنین دکتر علیرضا دهقانپور که با صبر و شکیبایی و راهنمایی خود مرا

در امر نگارش این رساله یاری فرموده اند .

چکیده

برقراری عدالت در توزیع خدمات شهری در سطح محلات یک شهر می تواند نقش مؤثری در توسعه پایدار محله ای داشته باشد. همچنین توزیع خدمات شهری باید به گونه ای باشد که محلات کمتر توسعه یافته با خطر کاهش جمعیت و از بین رفتن محله مواجه نشوند. هم اکنون یکی از مشکلات شهر مهریز پراکندگی شهر و نداشتن دسترسی مناسب بعضی از محلات به خدمات شهری می باشد که باعث افت کیفیت زندگی در بعضی از محلات شهر شده است و این پراکندگی و نامنظم بودن کاربری های خدمات شهری علاوه بر ایجاد مشکلات زیاد باعث ناهنجاری های بصری نیز گردیده است. در این پژوهش به صورت موردی (محلات ۱۲ گانه شهر مهریز در ارتباط با توزیع ۱۹ نوع خدمات شهری) مورد بررسی قرار گرفته است. اهداف این پژوهش تحلیل توزیع فضایی خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز و بررسی تأثیر توزیع خدمات شهری بر قیمت اراضی و پراکندگی جمعیت است. پژوهش بر این فرضیات استوار است که توزیع فضایی مناسبی به لحاظ خدمات شهری بین محلات شهر مهریز وجود ندارد و توزیع نامناسب خدمات شهری موجب تفاوت قیمت اراضی در محلات مختلف شهر مهریز شده است. برای آزمون فرضیه اول از مقایسه سطح سرانه کاربری ها در محلات مختلف و برای آزمون فرضیه دوم از روش تحلیل آماری همبستگی استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می دهد توزیع خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز بر اساس تعداد و سرانه موجود هر کاربری، در محلات مختلف به صورت مناسب صورت نگرفته است و در ضمن رابطه معنا داری بین توزیع خدمات شهری و قیمت اراضی در سطح محلات شهر مهریز وجود ندارد و عامل دسترسی و نزدیکی به مرکز شهر مهمترین عامل افزایش قیمت اراضی در محلات شهر مهریز می باشد.

در رابطه با تعادل فضایی جمعیت می توان عنوان کرد که در یک دوره ۱۳ ساله (۱۳۷۵-۱۳۸۹) تقریباً ثابت است. محلات پر جمعیت، جمعیت خود را حفظ کرده اند و محلات کم جمعیت نیز به دلیل عدم ایجاد کاربری های مفید و مؤثر کم جمعیت باقی مانده اند.

واژه های کلیدی: تحلیل فضایی، خدمات شهری، محله، شهر مهریز.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
فصل اول: طرح تحقیق	
۳	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مساله
۵	۱-۳- پیشینه تحقیق
۷	۱-۴- تدوین فرضیه ها
۷	۱-۵- اهداف تحقیق
۷	۱-۶- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۸	۱-۷- روش انجام تحقیق
۹	۱-۸- کاربرد پژوهش
۱۰	۱-۹- زمان بندی و مراحل انجام تحقیق
۱۰	۱-۱۰- خلاصه فصل یکم

فصل دوم: ادبیات و مبانی نظری پژوهش

۱۲	۱-۲- مقدمه
۱۳	۲-۲- ادبیات پژوهش
۱۳	۲-۲-۱- فضاهاى شهری
۱۴	۲-۲-۲- پراکندگی فضایی
۱۴	۲-۲-۳- محله های شهری
۱۶	۲-۲-۴- خدمات شهری
۱۶	۲-۳- مبانی نظری پژوهش
۱۶	۲-۳-۱- نظریه های سازمان یافتگی فضایی
۱۷	۲-۳-۱-۱- نظریه مکان مرکزی والتر کریستالر
۱۸	۲-۳-۱-۲- نظریه جان فرید من
۱۹	۲-۳-۱-۳- نظریه دنیس راند ینلی
۲۰	۲-۳-۱-۴- نظریه توسعه روستا- شهری
۲۱	۲-۳-۲- شهرو نظریه های اجتماعی
۲۲	۲-۳-۲-۱- مکتب اصلاح گرایی

۲۲ نظریه توسعه پایدار محله ای
۲۷ نظریه واحدهای همسایگی
۲۹ طرح کلرانس اشتاین برای محله ها
۳۰ توزیع خدمات شهری در مکاتب مختلف
۳۰ لیبرالیسم و توزیع خدمات شهری
۳۱ رادیکالیسم و توزیع خدمات شهری
۳۲ اسلام و توزیع خدمات شهری
۳۶ خلاصه فصل دوم

فصل سوم : شناخت شهر مهریز

۳۸ ۱-۳ مقدمه
۳۸ ۲-۳ موقعیت (ریاضی و نسبی)
۳۹ ۳-۳ ویژگی های طبیعی
۳۹ ۱-۳-۳ وضعیت زمین شناسی و ژئومرفولوژی شهر مهریز
۴۲ ۲-۳-۳ وضعیت اقلیم
۴۶ ۴-۳ منابع آب
۴۸ ۵-۳ ویژگی های انسانی
۴۸ ۱-۵-۳ تاریخچه شهر
۴۹ ۲-۵-۳ تقسیمات سیاسی
۵۱ ۳-۵-۳ تعداد جمعیت
۵۱ ۴-۵-۳ ساخت سنی و جنسی جمعیت
۵۲ ۵-۵-۳ تراکم جمعیت
۵۳ ۶-۵-۳ مهاجرت
۵۴ ۷-۵-۳ وضعیت سواد
۵۵ ۸-۵-۳ وضعیت اقتصادی
۵۷ خلاصه فصل سوم

فصل چهارم : تحلیل وضعیت خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز

۵۹ ۱-۴ مقدمه
۵۹ ۲-۴ ناحیه بندی شهر مهریز

۶۰	۳-۴- محله بندی شهر مهریز
۶۴	۵-۴- نحوه توزیع خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز
۶۴	۶-۴- طبقه بندی کاربری های شهر
۶۴	۱-۶-۴- خدمات آموزشی
۷۶	۲-۶-۴- خدمات بهداشتی - درمانی
۸۲	۳-۶-۴- خدمات ورزشی
۸۴	۴-۶-۴- خدمات تفریحی (پارک و فضای سبز شهر مهریز)
۸۶	۵-۶-۴- کاربری تأسیسات و تجهیزات شهری
۹۰	۶-۶-۴- کاربری های فرهنگی و مذهبی
۹۴	۷-۶-۴- کاربری های اداری و انتظامی
۹۶	۷-۴- محاسبه سرانه خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز
۱۰۰	۸-۴- تحلیل نیاز خدمات در افق ۵، ۱۰ و ۱۵ سال آینده
۱۰۰	۱-۸-۴- پیش بینی های جمعیتی
۱۰۱	۲-۸-۴- پیش بینی نیاز خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز در افق آینده
۱۰۶	۹-۴- تعادل فضایی استقرار جمعیت در سطح محلات شهر مهریز
۱۰۸	۱۰-۴- بررسی قیمت زمین در شهر مهریز
۱۰۹	۱۱-۴- خلاصه فصل چهارم

فصل پنجم: نتیجه گیری ، آزمون فرضیه ها و راه کارها

۱۱۱	۱-۵- پایان سخن
۱۱۱	۲-۵- نتیجه گیری
۱۱۱	۱-۲-۵- وضعیت مهدهای کودک در محلات
۱۱۱	۲-۲-۵- وضعیت پیش دبستان ها در محلات
۱۱۱	۳-۲-۵- وضعیت دبستان ها در محلات
۱۱۲	۴-۲-۵- وضعیت مدارس راهنمایی در سطح محلات
۱۱۲	۵-۲-۵- وضعیت آموزشگاه های متوسطه عمومی در سطح محلات
۱۱۲	۶-۲-۵- وضعیت آموزش عالی در سطح محلات
۱۱۲	۷-۲-۵- وضعیت مراکز بهداشت و بیمارستان در سطح محلات
۱۱۳	۸-۲-۵- وضعیت داروخانه ها در سطح محلات
۱۱۳	۹-۲-۵- وضعیت اورژانس در سطح محلات

- ۱۱۳..... ۱۰-۲-۵- وضعیت پارک و فضای سبز در محلات
- ۱۱۴..... ۱۱-۲-۵- وضعیت آتش نشانی در محلات
- ۱۱۴..... ۱۲-۲-۵- وضعیت آرامستان ها در محلات
- ۱۱۴..... ۱۳-۲-۵- وضعیت کشتارگاه
- ۱۱۴..... ۱۴-۲-۵- وضعیت کاربری های مذهبی در محلات
- ۱۱۴..... ۱۵-۲-۵- وضعیت کتابخانه ها در محلات
- ۱۱۴..... ۱۶-۲-۵- وضعیت خدمات اداری و انتظامی در محلات
- ۱۱۵..... ۱۷-۲-۵- وضعیت فضاهای ورزشی در محلات
- ۱۱۸..... ۱۸-۲-۵- وضعیت قیمت زمین در محلات شهر مهریز
- ۱۱۸..... ۳-۵- آزمون فرضیه ها
- ۱۱۸..... ۱-۳-۵- آزمون فرضیه اول
- ۱۲۲..... ۲-۳-۵- آزمون فرضیه دوم
- ۱۲۳..... ۴-۵- راه کارها
- ۱۲۳..... ۱-۴-۵- راه کارهای بلند مدت
- ۱۲۳..... ۲-۴-۵- راه کارهای میان مدت
- ۱۲۳..... ۳-۴-۵- راه کارهای کوتاه مدت (اجرایی)
- ۱۲۴..... ۴-۴-۵- پیشنهادهایی جهت مطالعات آینده
- ۱۲۵..... منابع و مآخذ

فهرست جداول

- جدول ۱- زمان بندی انجام تحقیق ۱۰
- جدول ۲- عناصر تشکیل دهنده تقسیمات کالبدی محله ۱۵
- جدول ۳- درجه حرارت ماهیانه شهر مهریز بر حسب درجه سلسیوس طی دوره ۳۰ ساله ۴۲
- جدول ۴- بارندگی ماهیانه شهر مهریز طی دوره ۳۰ ساله (۱۳۸۷ و ماقبل آن) بر حسب میلی متر ۴۳
- جدول ۵- میزان جمعیت، افزایش آن و نرخ رشد جمعیت شهر مهریز در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۵۵ ۵۱
- جدول ۶- وضعیت بخش های مختلف اقتصادی شهر مهریز طی سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ ۵۶
- جدول ۷- اسامی مهدهای کودک و مساحت آن در شهر مهریز در سال ۱۳۸۹ ۶۵
- جدول ۸- مشخصات مراکز آموزشی پیش دبستان در شهر مهریز ۶۷
- جدول ۹- مشخصات مدارس ابتدایی شهر مهریز ۶۸
- جدول ۱۰- مشخصات مدارس راهنمایی شهر مهریز ۷۰
- جدول ۱۱- مشخصات مدارس متوسطه عمومی و هنرستانهای شهر مهریز ۷۴
- جدول ۱۲- مشخصات مراکز بهداشتی- درمانی شهر مهریز ۷۹
- جدول ۱۳- مشخصات مجموعه های ورزشی شهر مهریز ۸۲
- جدول ۱۴- مشخصات پارک ها و فضاهای سبز شهر مهریز ۸۴
- جدول ۱۵- مشخصات آرامستان های موجود در سطح شهر مهریز ۸۸
- جدول ۱۶- مشخصات کتابخانه های عمومی شهر مهریز ۹۰
- جدول ۱۷- جدول تفکیک جمعیت محلات شهر مهریز، فروردین ماه ۱۳۸۹ ۹۶
- جدول ۱۸- تحلیل خدمات شهر مهریز ۹۷
- جدول ۱۹- پیش بینی جمعیت محلات در افق ۵، ۱۰ و ۱۵ سال آینده ۱۰۱
- جدول ۲۰- پیش بینی نیاز خدمات شهری در افق ۵، ۱۰ و ۱۵ سال آینده ۱۰۲
- جدول ۲۱- محاسبه ضریب آنتروپی ۱۰۷
- جدول ۲۲- نتیجه محاسبه ضریب همبستگی به روش پیرسون واسپیر من بین تعداد کاربری ها و جمعیت محلات در شهر مهریز (با نرم افزار آماری SPSS) ۱۰۸
- جدول ۲۳- قیمت اراضی در محلات شهر مهریز در سال ۱۳۸۹ ۱۰۹
- جدول ۲۴- خدمات شهری موجود در محلات شهر مهریز با حوزه خدماتی در سطح محله ۱۱۸
- جدول ۲۵- خدمات شهری موجود در سطح محلات با حوزه خدماتی مرکز ناحیه ۱۲۰
- جدول ۲۶- خدمات شهری موجود در سطح محلات مهریز با حوزه خدماتی مرکز شهر ۱۲۱
- جدول ۲۷- نتیجه محاسبه ضریب همبستگی بین قیمت زمین و تعداد خدمات شهری هر محله ۱۲۲

فهرست اشکال

- شکل ۱- طرح کلرانس اشتاین ۳۰
- شکل ۲- وضعیت زمین شناسی شهر مهریز ۴۱
- شکل ۳- نمودار میانگین درجه حرارت ماهیانه در شهر، مهریز در دوره سی ساله (۱۳۸۷ و ماقبل آن) بر حسب درجه سانتی گراد ۴۳
- شکل ۴- نمودار بارش ماهیانه شهر مهریز در دوره سی ساله (۱۳۸۷ و ماقبل آن) بر حسب میلی متر ۴۴
- شکل ۵- نمودار متوسط کمیته، بیشینه و سالیانه رطوبت نسبی شهر مهریز بر حسب درصد از سال تأسیس تاکنون (۱۳۸۹-۱۳۸۱) ۴۵
- شکل ۶- گلباد متوسط سالیانه شهر مهریز ۴۵
- شکل ۷- عکس هوایی شهر مهریز ۴۷
- شکل ۸- سیر تحول و شکل گیری تاریخی شهر مهریز ۴۹
- شکل ۹- نقشه سیاسی- اداری شهرستان مهریز ۵۰
- شکل ۱۰- نمودار هرم سنی - جنسی شهر مهریز ۵۲
- شکل ۱۱- مهاجران وارد شده طی دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ به شهر مهریز بر حسب محل اقامت قبلی ۵۳
- شکل ۱۲- درصد افراد باسواد در کل شهرستان و شهر مهریز ۵۵
- شکل ۱۳- محله بندی شهر مهریز ۶۳
- شکل ۱۴- سطح دسترسی به خدمات آموزشی (مهذکودک) در شهر مهریز ۶۶
- شکل ۱۵- سطح دسترسی به خدمات آموزشی (دبستان) در شهر مهریز ۶۹
- شکل ۱۶- سطح دسترسی به خدمات آموزشی (راهنمایی) در شهر مهریز ۷۱
- شکل ۱۷- سطح دسترسی به خدمات آموزشی (متوسطه عمومی) در شهر مهریز ۷۳
- شکل ۱۸- مکان گزینی خدمات آموزش عالی در شهر مهریز ۷۵
- شکل ۱۹- سطح دسترسی به خدمات بهداشتی- درمانی (مراکز بهداشت) در شهر مهریز ۷۷
- شکل ۲۰- سطح دسترسی به خدمات بهداشتی- درمانی (داروخانه‌ها) در شهر مهریز ۷۸
- شکل ۲۱- سطح دسترسی به خدمات بهداشتی- درمانی (بیمارستان) در شهر مهریز ۸۰
- شکل ۲۲- سطح دسترسی به خدمات بهداشتی- درمانی (اورژانس) در شهر مهریز ۸۱
- شکل ۲۳- سطح دسترسی به خدمات ورزشی در شهر مهریز ۸۳
- شکل ۲۴- سطح دسترسی به خدمات تفریحی (پارک و فضای سبز) در شهر مهریز ۸۵
- شکل ۲۵- سطح دسترسی به تأسیسات و تجهیزات شهری (آتش نشانی) در شهر مهریز ۸۷
- شکل ۲۶- مکان گزینی تأسیسات و تجهیزات شهری در شهر مهریز ۸۹

- شکل ۲۷- سطح دسترسی به خدمات فرهنگی (کتابخانه‌ها) در شهر مهریز..... ۹۱
- شکل ۲۸- سطح دسترسی به خدمات مذهبی (مساجد، حسینیه‌ها، تکایا) در شهر مهریز..... ۹۳
- شکل ۲۹- مکان‌گزینی خدمات اداری- انتظامی در شهر مهریز..... ۹۵
- شکل ۳۰- تصویر از کاربری آموزشی دبستان (شیخ طوسی) ۱۱۵
- شکل ۳۱- تصویر از کاربری آموزشی دبیرستان (آیت الله کاشانی) ۱۱۵
- شکل ۳۲- تصویر از مرکز آموزش عالی ۱۱۵
- شکل ۳۳- تصویر از مرکز اورژانس ۱۱۵
- شکل ۳۴- تصویر از بیمارستان فاطمه الزهرا ۱۱۵
- شکل ۳۵- تصویر از مجموعه ورزشی شکیب ۱۱۵
- شکل ۳۶- تصویر از پارک و فضای سبز (پارک کوثر)..... ۱۱۶
- شکل ۳۷- تصویر از کاربری فرهنگی (کتابخانه ناحیه ۳)..... ۱۱۶
- شکل ۳۸- تصویر از کاربری مذهبی (شهرک شهید زارعین)..... ۱۱۶
- شکل ۳۹- تصویر از کاربری مذهبی ۱۱۶
- شکل ۴۰- تصویر از کاربری اداری ۱۱۶
- شکل ۴۱- تصویر از مرکز آتش نشانی ۱۱۶

مقدمه

ویژگی عصر ما شهرنشینی گسترده، افزایش جمعیت شهرها و به تبع آن توسعه شهرهای بزرگ و کوچک است (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۰). روند شهرنشینی و شهرگرایی جمعیت در ایران در طول چند دهه اخیر شدت گرفته است و غالب جمعیت کشور شهرنشین شده اند (شیعه، ۱۳۸۲: ۳۸). با گسترش شهرنشینی مقوله خدمات شهری و کیفیت آن مورد توجه مدیران و برنامه ریزان و شهروندان قرار گرفته است و اصولاً طرح مباحث خدمات شهری با توسعه شهرنشینی همراه بوده است. صرف نظر از ماهیت خدمات شهری که متأثر از شرایط و ساختارهای اقتصادی، سیاسی، اداری و اقلیمی است کیفیت ارائه خدمات شهری از دیرباز به عنوان یکی از شاخص های بارز مدنیت مطرح بوده است (حاجی خانی و سعیدی رضوانی، ۱۳۷۹: ۱۲). همچنین ارائه خدمات شهری یک موضوع اصلی در برنامه ریزی توسعه می باشد و چگونگی ارائه این خدمات به منظور تضمین بهره برداری مؤثر شهروندان خود موضوع مهم دیگری است. به دلیل ناهمگونی شخصیتی شهروندان دسترسی به خدمات شهری تحت تأثیر شیوه توزیع این خدمات در جامعه است و دسترسی به امکانات ثابت در یک مکان فقط محدود به محل قرارگیری این گونه خدمات می باشد (1997: 353). (ERIKIP) برای توزیع مناسب خدمات شهری در سطح شهر و دسترسی بهینه شهروندان لازم است تقسیمات کالبدی شهر به صورت شهر، منطقه، محله، واحد همسایگی و واحد مسکونی صورت پذیرد (حکمت نیا و قنبری هفت چشمه، ۱۳۸۵: ۹۷). از جهت دیگر ایجاد خدمات عمومی و همگانی و عمران زمین با کاربری های عمومی الگوی استفاده از اراضی اطراف را به طور مستقیم شکل می دهد. در نتیجه ارزش اراضی همجوار به وسیله اقدامات عمومی تحت تأثیر قرار می گیرد (ماجدی، ۱۳۷۹: ۱۰). و در بسیاری از موارد سبب مهاجرت های درون شهری و نابودی بعضی محله ها می گردد. این مهاجرت ها که غالباً به تغییر محل سکونت افراد به طور اختیاری به سایر نواحی شهر صورت می گیرد سبب نابسامانی های اجتماعی- فرهنگی و بی قوارگی فیزیکی- کالبدی و کاهش حس همسایگی شده است (سجادی و احمدی دستجردی، ۱۳۸۷: ۹۹). در حالی که توزیع خدمات شهری زمانی می تواند از کارایی و توانمندی لازم برخوردار شود که بر سیستم مدیریت مشارکتی و پاسخگویی به نیازها و خواسته های شهروندان مبتنی باشد (هویت، ۱۳۷۹: ۴۲).

فصل اول :

طرح تحقیق

۱-۱-۱- مقدمه

فصل اول طرح تحقیق نام دارد و اساسی ترین فصل رساله تلقی می گردد (نادری و سیف نراقی، ۱۳۸۸ : ۸۵). زیرا محقق کلیه فعالیتهای تحقیقاتی خود را بر پایه آن شکل می دهد و متوجه می شود که ناشناخته و مجهول او چیست و چه چیزی را باید معلوم کند (حافظ نیا، ۱۳۸۷ : ۸۵). در این فصل به بیان مسأله، سابقه و ضرورت انجام تحقیق، فرضیه ها، اهداف، کاربردها و روش انجام تحقیق پرداخته می شود.

۱-۲- بیان مسأله

در طی صد سال گذشته شهرها موفق به جذب مردم جهان شدند و برای اولین بار در تاریخ، در حال حاضر بسیاری از مردم جهان در شهرها و نواحی پیرامونی آن زندگی می کنند و پیش بینی های سازمان ملل نشان می دهد تا قبل از سال ۲۰۳۰ بیش از ۶۰ درصد از مردم جهان شهر نشین خواهند بود. در طی جابجایی بزرگ روستا- شهری شهرها تبدیل به مراکز برای اشتغال، تولید فن آوری، ارائه خدمات شهری و... شده اند (Eggr:2006 : 1236). در حال حاضر نیاز به خدمات و زیر ساخت در نواحی شهری به سرعت در حال افزایش است و این در حالی است که بیشتر دولت ها فاقد منابع مالی کافی برای پاسخ گویی به این نیازها هستند (راندینلی و کاساردا، ۱۳۷۹ : ۵۲). زمانی مردم معتقد بودند که شهر را باید شهرسازان از قبل طراحی کنند و اگر نظم شهری از بالا ایجاد نشود شهر به کلی فاقد نظم خواهد بود اما به تعبیر کریستوفر الکساندر به مرور زمان معلوم شد که ساختار شهرهای امروزی بسیار عمیق تر و پیچیده تر از نقشه و طرح های جامع است و هیچ لحظه ای در شهر لحظه پایان و هدف نهایی نیست (جابری مقدم، ۱۳۸۶ : ۲۱۰). از طرفی ساخت فضایی نابرابر ساخت هندسی نابرابر قدرت در جامعه است و منشأ ناهمگونی فضایی در شهرها ریشه در چهار عرصه نابرابر غیر فضایی یعنی نظام اقتصادی، سیاسی اجتماعی، زیستی و نظام مدیریتی دارد (مرصوصی، ۱۳۸۳ : ۹۱). و این رفع بی عدالتی نیازمند تصویب سیاستهای همگانی شفاف و واضح از سوی دولتها، وضع قراردادهای اجتماعی جدید و افزایش همبستگی شهروندان در محلات می باشد (واعظ مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷ : ۴۴). همچنین در جهت رسیدن تمامی ساکنان شهرها به نیازهایشان به صورت یکسان مبحث عدالت اجتماعی به وجود می آید (خوش روی، ۱۳۸۵ : ۲).

مفهوم و کارکرد عدالت اجتماعی مفهومی است که از اواخر دهه ۱۹۶۰ وارد ادبیات جغرافیایی می شود و جغرافیای رادیکال و لیبرال را بیش از سایر مکتب ها تحت تأثیر قرار می دهد. هاروی بکار گیری عدالت اجتماعی را در تحلیل های جغرافیایی انقلاب در تفکرات جغرافیایی می داند (شکویی، ۱۳۸۵: ۱۴۱). تحقق عدالت به معنی فراگیر آن مستلزم کارایی اقتصادی نیز می باشد (Bastanifar & Renani: 2008: 258). متأسفانه اصولی از عدالت اجتماعی که مورد قبول عام باشد وجود ندارد. با این وجود مفهوم عدالت اجتماعی همواره در فلسفه اجتماعی از اخلاق ارسطو به این طرف مطرح بوده است (هاروی، ۱۳۷۹: ۹۷). بی تردید مفهوم رفاه اجتماعی، وابستگی مستقیم با عدالت اجتماعی دارد این مفهوم اگر چه همواره در عرصه اخلاق و جنبش های سیاسی مطرح بوده ولی در عرصه برنامه ریزی کمتر مجال ظهور داشته است. در واقع یکی از تناقضات عمده شهر سازی مدرن این است که علی رغم این که تمام محیط زندگی مردم شهر را می سازد و سازمان می دهد در این مورد مسئولیتی برای خود قائل نیست (مهدیزاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۴۸). در حالی که یکی از اهداف برنامه ریزی شهری تأمین مناسب خدمات عمومی است (پور محمدی، ۱۳۸۵: ۵۴). امکانات جدید در حیات شهری نه تنها از طریق سازماندهی، مطلوب فنی بلکه از طریق درک دقیق جامعه شناختی در دسترس ما قرار می گیرند (مامفورد، ۱۳۸۵: ۶۳۵). میزان تقاضا جهت سکونت در مناطقی که از خدمات عمومی مناسبتری برخوردارند نسبت به مناطقی که از این مزیت محرومند بیشتر است (رضویان، ۱۳۸۱: ۷۰). به عبارتی میزان و چگونگی خدمات شهری نقشی مؤثر در جابجایی جمعیت و تغییرات جمعیتی در مناطق شهری داشته است، لذا توزیع خدمات شهری باید به گونه ای باشد که عدالت فضایی را برقرار نماید (وارثی و قائد رحمتی، ۱۳۸۶: ۹۱). همچنین کاهش نابرابری در بهره مندی از منابع، دست آوردها و امکانات جامعه یکی از مهمترین معیارهای اساسی توسعه به شمار می آید (تقوایی و قائد رحمتی، ۱۳۸۶: ۱۱۷). با رشد مناسبات سرمایه داری در شهرها، اقتصاد زمین و اضافه ارزش ناشی از آن (رانت) به دلیل محدودیت عرضه زمین و تقاضای روزافزون آن به یکی از عرصه های مهم ثروت اندوزی و تشدید نابرابری اجتماعی در شهرها بدل شده که به نوبه خود به مشکلات برنامه ریزی و طراحی شهری افزوده است (زیاری، ۱۳۸۱: ۴). عوامل مؤثر بر جدایی گزینی های فضایی تمام می تواند به تمرکز فقر در محله ها و در مواردی خاص به گتوها و زاغه های مخروبه شهری بینجامد (افروغ، ۱۳۷۷: ۲۳۷).

هم اکنون یکی از مسائل شهر مهریز گسترش شهر از اطراف، پراکندگی شهر و نداشتن دسترسی مناسب بعضی از محلات به خدمات شهری می باشد که باعث افت کیفیت زندگی در بعضی از محلات شهر گردیده است.

البته هیچ کس به دنبال حداکثر دسترسی نیست بلکه تنها مایل است سطح بهینه ای از آن را داشته باشد (لینچ، ۱۳۸۱: ۲۹۱). ادامه توزیع ناعادلانه خدمات شهری و عدم دسترسی مناسب به این خدمات باعث تشدید بی عدالتی فضایی و به چالش کشیده شدن روند توسعه پایدار شهری خواهد بود.

پایین بودن تراکم جمعیتی شهر مهریز راتا حدی زیادی می توان به دلیل زمین های خالی و بدون کاربری دانست. همچنین مهاجرت به مرکز استان نیز در این زمینه مؤثر بوده است. این پراکندگی و نامنظم بودن کاربری اراضی علاوه بر ایجاد مشکلات زیاد باعث ناهنجاری های بصری نیز گردیده است و چهره ی نازیبایی را در قسمت های مختلف شهر به وجود آورده است. همواره برای مکان یابی خدمات جدید شهری بین مردم محلات مختلف مناقشاتی وجود داشته است و مردم محلات مختلف سعی در جذب خدمات جدید شهری داشته اند. در این پژوهش توزیع خدمات شهری از قبیل مهد های کودک، پیش دبستان، دبستان، راهنمایی، دبیرستان، آموزش عالی، کتابخانه، داروخانه، بیمارستان، اورژانس، خانه های بهداشت و درمان، پارک و فضای سبز، آرامستان ها، آتش نشانی، کشتارگاه، خدمات ورزشی، مساجد و اماکن مذهبی و کاربری های اداری و انتظامی در سطح محلات شهر مهریز در رابطه با برهم خوردن تعادل جمعیتی و تأثیر آن بر روی قیمت اراضی مورد بررسی قرار گرفته است.

سوالات تحقیق ما عبارتند از:

- ۱- آیا توزیع فضایی مناسبی به لحاظ خدمات شهری مورد نظر در سطح محلات شهر مهریز وجود دارد؟
- ۲- چه رابطه ای بین توزیع خدمات شهری و قیمت اراضی وجود دارد؟

۱-۳- پیشینه ی تحقیق

دیوید اسمیت اولین جغرافیادانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرده است (اسمیت، ۱۳۸۱: ۱۶۹). دیوید هاروی بکارگیری عدالت اجتماعی را در تحلیل های فضایی انقلاب در تفکرات جغرافیایی می داند (شکویی، ۱۳۷۸: ۱۴۱). به نظر مهدیزاده کمک به

گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع و امکانات به یکی از اهداف توسعه و عمران شهری و منطقه ای تبدیل شده است (مهديزاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۰۵). در کتاب نظریه عدالت، جان رالز بر این موضوع تأکید می کند که عدالت اولین فضیلت جامعه است (نورمن باری، ۱۳۸۰: ۱۴۰). عماد افروغ در کتاب خود به نام فضا و نابرابری اجتماعی به ارائه الگویی برای جداگرینی فضایی و پیامدهای آن می پردازد. قائد رحمتی و وارثی در پژوهشی به بررسی اثرات توزیع خدمات شهری در عدم تعادل فضایی جمعیت در مناطق شهری اصفهان پرداخته اند و توزیع خدمات شهری را در مهاجرت های شهری تأثیرگذار دانسته اند. همچنین در پژوهشی دیگری حمید رضا وارثی و همکاران به بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی در شهر زاهدان پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند که تنها با ارائه خدمات شهری برابر و متناسب با نیازهای جمعیتی می توان به تعادل در شهر زاهدان رسید (وارثی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۹). بررسی نابرابری های اجتماعی در برخورداری از کاربری های خدمات شهری در شهر اسفراین نشان می دهد طبقات اقتصادی- اجتماعی برتر از کاربری های خدماتی مطلوب تری برخوردارند و الگوی توزیع کاربری های خدماتی به نفع گروه های مرفه عمل کرده است (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۱). در پژوهشی دیگر با عنوان میزان تحقق پذیری طرح هادی شهر مهریز میزان تحقق پذیری کاربری های شهری مورد بررسی قرار گرفته است (تقوایی و موسوی، ۱۳۸۶: ۶۳). در مجله دانش و توسعه مقاله ای در مورد بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه یافتگی شهر مشهد آورده شده است و درصد مناطق برخوردار، نیمه برخوردار، متوسط و محروم مشخص شده است (خاک پور، یاوان پور، ۱۳۸۸: ۱۸۲). نفیسه مرصوصی در پایان نامه دکترای خود با نام تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران به بررسی توسعه یافتگی و عدالت اجتماعی در شهر تهران پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که نابرابری فضایی استانداردهای زندگی، بین مناطق تهران وجود دارد. قهرمان خوش روی در مقاله ای با عنوان عدالت اجتماعی و فضای شهر به این نتیجه رسیده است که به منظور موفق بودن طرح های شهری، انعطاف پذیری و رعایت کارایی و عدالت در تهیه و اجرای آن می تواند تا حد زیادی از تشدید نابرابری فضایی و اجتماعی جلوگیری به عمل آورد (خوش روی، ۱۳۸۵: ۲). همچنین عبدالنبی شریفی در پایان نامه دکترای خود با عنوان تحلیلی بر برنامه های منطقه ای در شهر اهواز به بررسی علل شکل گیری نابرابری های شهری در سطح مناطق و محلات شهر اهواز در داخل و خارج از محدوده قانونی شهر پرداخته است. حیدری نوشهر در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی توزیع خدمات عمومی شهری و بازتاب فضایی آن از دیدگاه عدالت اجتماعی در شهر اردکان پرداخته

است و به نتیجه رسیده است که در نواحی ۱۳ گانه شهر اردکان توزیع فضایی خدمات شهری نامتعادل است (حیدری نوشهر، ۱۳۸۸: ۱).

ضرورت انجام پژوهش :

- (۱) این موضوع تاکنون برای شهر مهریز بررسی نشده است.
- (۲) بررسی توزیع خدمات شهری در سطح محلات به شناسایی تفاوت های توسعه ای منجر می شود.
- (۳) در صورت توزیع مناسب خدمات شهری در بین محلات محله گرایی که یکی از مشکلات اساسی شهر است کاهش خواهد یافت.

۱-۴- فرضیه ها

- (۱) توزیع فضایی مناسبی به لحاظ خدمات شهری بین محلات شهر مهریز وجود ندارد.
- (۲) توزیع نامناسب خدمات شهری موجب تفاوت قیمت اراضی در محلات مختلف شهر مهریز شده است.

۱-۵- اهداف تحقیق

- (۱) تحلیل فضایی توزیع خدمات شهری در سطح محلات شهر مهریز
- (۲) بررسی تاثیر توزیع خدمات شهری در محلات شهر مهریز بر قیمت اراضی
- (۳) بررسی تاثیر توزیع خدمات شهری در محلات شهر مهریز بر پراکندگی جمعیت

۱-۶- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق :

در طی سالهای اخیر رشد سریع شهرهای بزرگ در حال توسعه منجر به ظهور مسائلی مانند کمبود واحدهای مسکونی ، بالا بودن میزان بیکاری ، مشکلات اقتصادی ، فقر ، حاشیه نشینی ، آلودگی های زیست محیطی و ... شده است که همین امر خود موجب نابرابری خدمات و امکانات و کمزنگ شدن عدالت اجتماعی در سطح منطقه ای و ملی گردیده است . بر همین اساس عده زیادی از محققان عقیده دارند که بایستی برنامه ریزی توسعه بر اساس تأکید بر پویایی شهرهای کوچک و متوسط تهیه شوند . چرا که با وجود امکانات و خدمات مشابه در این شهرها از مهاجرت بی رویه روستائیان به کلان شهرها جلوگیری خواهد شد . از طرفی تأمین امکانات لازم در شهرهای کوچک، سیستم سکونت گاهی کشورهای در حال توسعه را متعادل و متوازن می سازد و این سیستم در توسعه اجتماعی - اقتصادی ملی نقش اساسی دارد . بنابراین کانون های کوچک شهری با توسعه متوازن و